

Kansalaisliikehdintä ja hyvinvointivaltio

Päivi Uljas: Hyvinvointivaltion läpimurto. Pienviljelyhegemonian rapautumisen, kansalaisliikehdinnän ja poliittisen murroksen keskinäiset suhteet suomalaisessa yhteiskunnassa 1950-luvun loppuvuosina. Into Kustannus Oy, 2012. 300 s.

Päivi Uljaksen väitöstutkimuksella on tärkeitä ajankohtaisia yhteiskunnallisia ulottuvuuksia: kansalaisliikehdintä on osoittanut voimansa poliittisissa muutosprosesseissa eri puolilla maailmaa. Sitkeän ja johdonmukaisen liikehdinnän ansiosta ovat diktatuurit kaatuneet ja poliittiset järjestämät uudistuneet; alhaalta tuleva paine on osoittautunut väkeväksi muutosvoimaksi. Hyvinvointivaltion vaakalaudalla oleva tulevaisuus herättää myös tarvetta sellaiseen historialliseen tietoon, joka tuo valoa sen synty- ja kehitysprosessiin.

Uljas lähestyy suomalaisen hyvinvointivaltion läpimurtoa toisaalta pitkien kehityslinjojen ja toisaalta pienipiirteisten lähikuvien kautta. Uljas kohdistaa katseensa 1950-luvun loppuun ja 1960-luvun alkuun, jota hän pitää merkittävänä ajanjaksona hyvinvointivaltion läpimurron kannalta. Juuri tänä aikana toteutettiin tai pantiin alulle sellaisia kauaskantoisia sosiaalisia reformeja, jotka ovat leimanneet polkuriippuvuuden tavoin suomalaista hyvinvointivaltiomallia jatkossakin. Erityisen merkittävää tutkimuksessa on vuosien 1958–1961 vasemmistoenemmistöisen eduskunnan ja sosiaaliturvaliikehdinnän välisen suhteen erittely. Uljas esittää vahvan teesin siitä, että tämän ajankohdan kan-

salaisliikhehdinnällä oli keskeinen merkitys hyvinvointivaltion läpimurrolle Suomessa: ”uudistuksiin pakottajana oli kuitenkin kansalaisliikhehdinnän ja eduskunnan vasemmistoenemmistön muodostama uhka”. Hän haluaa suunnata huomion taloudellisen ja poliittisen eliitin toiminnan alapuolelle ja rinnalle, josta löytyvät hänen mukaansa todelliset muutoksen agentit. Uljaksen tavoitteena on sijoittaa tämä kansalaisliikhehdintä osaksi suurempaa hegemonistista murrosta, josta se sai voimansa ja joka tarjosi sen laajenemiselle poikkeukselliset edellytykset.

Tutkimus keskittyy alaotsikkonsa mukaisesti kolmeen keskeiseen teemaan: pienviljelyhegemonian rapautumiseen, kansalaisliikhehdintään ja poliittiseen murrokseen 1950-luvun lopun ja 1960-luvun alun suomalaisessa yhteiskunnassa. Uljas on kiinnostunut erityisesti näiden keskinäisistä suhteista, jolloin ne eivät ole irrallisia aihepiirejä vaan ikään kuin toistensa edellytyksiä ja toisistaan riippuvaisia prosesseja. Vaikka nämä kolme näkökulmaa eivät kohtaa aivan saumattomasti, hegemonistisen murroksen läpivalaisu antaa tärkeitä tuloksia suomalaisen yhteiskunnan rakenteellisesta käännekohdasta. Jotta nämä kolme perspektiiviä tulisivat käsitellyksi riittävän syvästi, niitä jokaista varten tarvitaan oma lähdeaineistoryhmänsä. Muistitieto, sanomalehdet ja asiakirja-aineisto muodostavat tavattoman laajan ja monipuolisen perustan tutkimusteeman käsitteilylle, mutta niiden yhteiskäyttö on erittäin haasteellista. Valitulla asetelmalla on tietty hajottava vaikutuksensa: toinen mahdollisuus olisi ollut fokusoida tarkastelu kansalaisliikhehdinnän merkitykseen suomalaisen hyvinvointivaltion synnylle. Tässä ratkaisussa puoliomavaraista elämäntapaa sekä poliittista hegemoniataistelua olisi tutkittu kansalaisliikhehdintää selittävinä seikkoina; tälläkin tavalla nämä kaikki te-

maattiset kokonaisuudet olisi saatu mukaan tarkasteluun ja samalla olisi päästy nykyistä systemaattisempaan joukkoliikkeen analyysiin.

Uljas antaa puoliproletaariselle elämäntavalle erittäin suuren painoarvon sekä kokonaistulkinnassaan että kansalaisliikhehdinnän luonteen ja tavoitteiden erittelyssä. Hän katsoo, että juuri tämä pienviljelykseen liittyvä tausta ja sen pohjalta muotoutunut maailmankuva vaikuttivat siihen, että pääkaupunkiseudun ja muiden kaupunkien perinteisten ammattiosastojen aktiivit ajoivat myös maaseudun rakennetyöttömyydestä kärsiville työttömille sosiaalivakuutusta. Tutkimuksen mukaan he olivat lähtöisin ”hyvin omavaraistaloudellisista oloista ja kasvaneet suvun yhteisvastuun ja keskinäisen elatusvelvollisuuden oloissa”. Tutkimuksessa käsitellään vain vähän kaupunkilaistyypistä puhtaaseen palkkatyöhön perustuvaa yhteisöllisyyttä ja elämäntapaa, joka oli kuitenkin lisääntymässä tutkimusajanjaksolla samaan aikaan kun perinteinen puoliomavaraisuus oli hitaasti väistymässä.

Uljaksen tutkimus on kiinnostava niin hyvinvointivaltiotutkimuksen kuin kansanliiketutkimuksen näkökulmasta. Edellinen on tarjonnut selvästi virikkeitä ja keskusteluyhteyksiä ja jälkimmäiselle käsillä oleva tutkimus tuottaa runsaasti uutta aineistoa ja pohdittavaa. Huomattava osa Uljaksen tutkimuksessa kuvatusta liikhehdinnästä sijoittui jo suhteellisen vaikiintuneiden ja ”vanhojen” liikkeiden rinnalle, väliin tai alapuolelle. Ammattiyhdistysliikkeen osuus kansalaisliikhehdinnässä oli erityisen mielenkiintoinen: paikalliset ammattiosastot loivat hetkellisiä normaalin järjestörakenteen ulkopuolisia yhteistyöelimiä ajaakseen yhteisiä sosiaaliseen turvallisuuteen liittyviä tavoitteita.

Sosiaaliturvaliikhehdinnässä noudatettiin sellaisia muotoja ja luotiin

sellaisia organisaatioita, joilla pyrittiin edustamaan laajasti eri ammattialoja tai tiettyjä kansanryhmiä kokonaisuudessaan ja joka pyrki esiintymään ei-poliittisena mutta oli sitä kuitenkin taustoitetaan ja tavoitteiltaan. Ongelmana on kuitenkin se, että liikhehdintää sosiaalisten reformien puolesta käsitellään pääasiassa osana tapahtumahistoriaa, jolloin monet sen luonteeseen, mobilisaatiopohjaan, organisaatioon ja organisoijiin, poliittiseen taustaan, kannatuspohjan laajuuteen sekä yhteyksiin toisaalta puolueorganisaatioihin ja toisaalta ay-liikkeeseen jäävät vaille keskitettyä käsitteilyä. Uljas kehittää kuitenkin työn loppupuolella alustavasti mielenkiintoista ideaa järjestöverkostoista ja niiden kytköksistä kansalaisliikhehdinnän mobilisoitumiseen; tässä tarkastelussa hän saa solmituksi aikaisemmin erillisinä säikeinä esiintyneitä teemoja yhteen.

Aikakauden sanomalehtijulkisuuden mukaan liikhehdinnässä oli kyse ”kommunistien järjestämistä, masinoimista tai jopa pakottamista mielenosoituksista” tai kommunistien järjestämistä ”vastuuttomista hulinoista”. Aikaisemmassa tutkimuksessa on korostettu kommunistien osuutta liikhehdintöjen organisoimisessa. Lähemmässä ”mikroskooppisessa tarkastelussa” SKP:n piirijärjestöjen aineistotkaan eivät tunnuta antavan vastausta esimerkiksi lapsilisäliikhehdinnän organisoinnista eikä Uljas ole niiden pohjalta löytänyt ”mahdollista mobilisaatiokeskusta”, vaan hänen mielestään SKP:n valtakunnallinen ja paikallinen johto ”olivat jossain määrin ulkona kasvaneen tytytmättömyyden aiheuttaneesta tilanteesta ja ihmisten reagoineista”. Nykyistä monipuolisemman paikallisen aineiston ja haastattelujen avulla tähän kysymykseen olisi kuitenkin voinut saada täsmällisempiä vastauksia.

Tekijän on selvästi vaikeata päättää, oliko kyse spontaanisesti

syntyneistä vai kommunistien poliittisesti masinoimista liikehdinnöistä. Hänen mukaansa ”liikehdintä tuskin koskaan alkaa ihan itsestään”, mutta olosuhdetekijät tuntuvat kuitenkin saavan suuremman painoarvon kokonaistulkinnassa. Voi kuitenkin hyvin kuvitella, että kommunistit olivat liikehdinnän takana, ennen muuta paikallisina ay- ja puolueaktiiveina, ja että juuri he olivat luomassa sellaisia organisaatioita, jotka käytännössä kutsuivat yleisiä kokouksia koolle ja huolehtivat siitä, että niistä lähti ”oikean sisältöiset” vaatimukset poliittisille päättäjille. Olennaisin kysymys on kuitenkin se, kuinka laajat joukot näillä esiintymisillä kyettiin mobilisoimaan sosiaaliturvan parantamisen taakse ja minkälaisia tuloksia tällä liikehdinnällä oli suomalaisen hyvinvointivaltion läpimurron kannalta. Varmasti on niin, että liikehdintä ei synny itsestään, mutta se ei myöskään muodostu joukkomittaiseksi, ellei sillä ole laajempaa kannatusta kuin pelkästään sen taustavoimien tai organisoidijien tuki.

Uljas avaa tutkimuksellaan aivan uudenlaisen perspektiivin hyvinvointivaltion kehityksen alkuvaiheisiin tarkastelemalla sitä alhaalta ylös ja osana laajempaa yhteiskunnallista hegemoniakamppailua. Hän onnistuu tekemään tutkimuksessaan uuden kokonaistulkinnan hyvinvointivaltion läpimurrosta ja sijoittamaan sinänsä lyhyen tutkimusajanjakson pitkään historialliseen perspektiiviin; samalla hän tarkentaa hyvinvointivaltion läpimurron ajoitusta. Vaikka tutkimuksen kaikki rakennuspuut eivät liity aivan saumattomasti toisiinsa, kyse on sekä tieteellisesti että yhteiskunnallisesti tärkeästä tutkimuksesta.

– KARI TERÄS